

2014-05-01

บันทึกจดหมายเหตุ : สมุดขี้ขี้ติเยียส้ออพนินาแยแปน

พีรศรี โปวาทอง

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

โปวาทอง, พีรศรี (2014) "บันทึกจดหมายเหตุ : สมุดขี้ขี้ติเยียส้ออพนินาแยแปน," *Jamjuree Journal*: Vol. 16: Iss. 2, Article 5.

DOI: 10.58837/CHULA.JAMJUREE.16.2.4

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree/vol16/iss2/5>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Jamjuree Journal by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

บันทึกจดหมายเหตุ :

พิธีศรี โงวาทอง นิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๓๒ - ๒๕๓๗

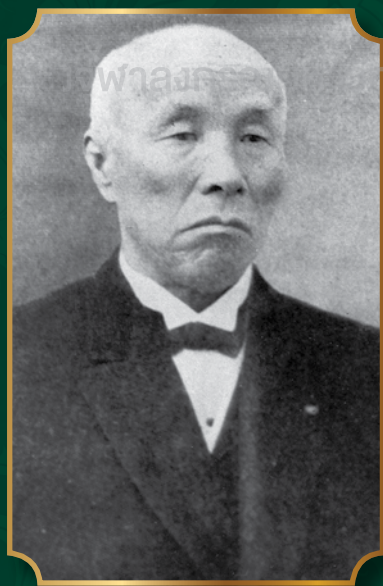
สมุดฟิฟตีเยียร์ออฟนิวแยแปน

ในช่วงต้นเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ ราวสองเดือนเศษ ก่อนเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สั่งซื้อหนังสือชุดหนึ่งจากต่างประเทศ มาเป็นจำนวนมาก และให้แจกจ่ายไปในหมู่พระบรมวงศและเสนาบดีผู้ใหญ่ ในแผ่นดิน เพื่อ “เป็นกระจกซึ่งเราจะส่องดูตัวเราเอง ว่าเราได้เดินผิดเดินถูก มาแล้วประการใดแต่หลัง”^๑

สมุดฟิฟตีเยียร์ออฟนิวแยแปน หรือหนังสือ Fifty Years of New Japan (Kaikoku Gojunen Shi) ที่พิมพ์ขึ้นครั้งแรกในปีพ.ศ. ๒๔๕๒ ที่กรุงลอนดอน โดยสำนักพิมพ์ Smith, Elder & Co. เป็นหนังสือรวบรวมข้อเขียนเกี่ยวกับความเจริญของประเทศญี่ปุ่นในรอบห้าสิบปี นับตั้งแต่การเปิดประเทศ มีการติดต่อกับโลกตะวันตก ในปีพ.ศ. ๒๓๙๗ โดยมี ชิเก โนบุ โอกูมะ (Count Shigenobu Okuma) อธิการบดีมหาวิทยาลัยวาเซดะ (Waseda University) เป็นบรรณาธิการ

เคานท์โอกูมะ กับ สมุดฟิฟตีเยียร์ ออฟนิวแยแปน

ท่านโอกูมะเป็นบุตรชาชูโร เกิดที่เมืองซางะ (Saga) จังหวัดฮิเซ็น (Hizen) ในปีพ.ศ. ๒๓๘๐ ต่อมาได้เดินทางไปอยู่ที่เมืองนางาซากิ เพื่อศึกษาวิชาความรู้อย่างตะวันตก จนรู้ภาษาอังกฤษ ภาษาดัตช์ วิชาคณิตศาสตร์ ตลอดจนประวัติศาสตร์และการเมืองตะวันตก ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิเมจิ ท่านโอกูมะมีบทบาทมากในทางการเมือง ได้ดำรงตำแหน่ง

ชิเก โนบุ โอกูมะ บรรณาธิการ สมุดฟิฟตีเยียร์ออฟนิวแยแปน

สำคัญ เช่น เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และได้เป็นอัครมหาเสนาบดีอยู่สมัยหนึ่ง ต่อมาในราวพ.ศ. ๒๔๔๐ ได้วางมือจากการเมืองมาก่อตั้งมหาวิทยาลัยวาเซดะ (Waseda University) ขึ้น โดยดำรงตำแหน่งอธิการบดีของมหาวิทยาลัยเป็นคนแรก และดำรงตำแหน่งดังกล่าวจนถึงอสัญกรรมในปีพ.ศ. ๒๔๖๔ สิริอายุ ๘๔ ปี

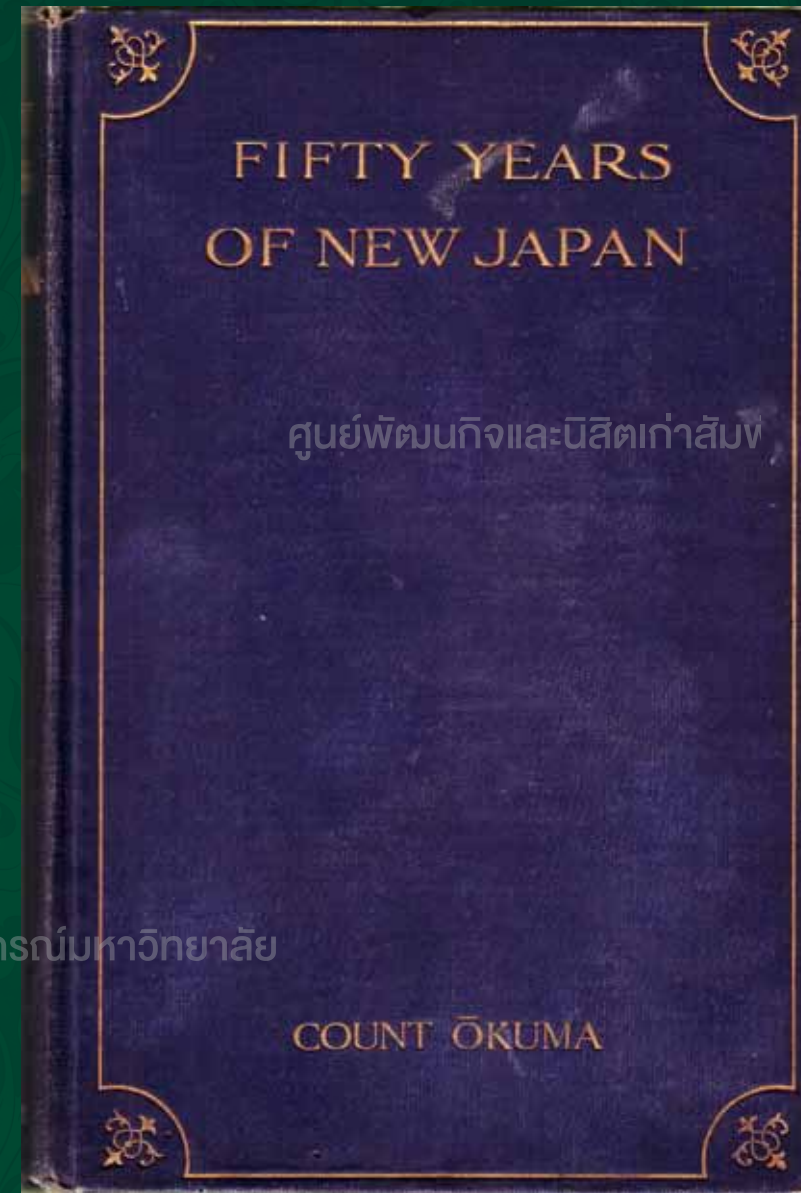
สมุดฟิฟตีเยียร์ออฟนิวแยแปนของท่านโอกูมะ มีวัตถุประสงค์สองประการ คือเพื่อบันทึกประวัติการของความเจริญด้านต่างๆ ที่บังเกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่นในช่วงเวลา ๕๐ ปีที่ผ่านมา และเพื่อเผยแพร่ข้อมูลสภาพของประเทศในปัจจุบัน ให้เป็นที่ทราบกันอย่างแพร่หลายกว้างขวาง โดยตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาญี่ปุ่นในปีพ.ศ. ๒๔๕๗ อันเป็นปีที่ญี่ปุ่นประกาศสงครามกับรัสเซีย ต่อมาจึงมีการแปล

เป็นภาษาอังกฤษ และตีพิมพ์ขึ้นในพ.ศ. ๒๔๕๒^๒ หนังสือดังกล่าวแบ่งออกเป็นสองเล่ม ด้วยความยาวถึง ๕๖ บท ครอบคลุมเนื้อหา ได้แก่ ประวัติศาสตร์ สังเขป ความสัมพันธ์ต่างประเทศ การเมืองการปกครอง การทหาร การศาล การตำรวจและราชทัณฑ์ เทศบาล เศรษฐกิจ การคมนาคม การสื่อสาร ธนาคาร อุตสาหกรรม ภาษา ศาสนา การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ บทความเหล่านี้ล้วนแต่งโดยเจ้านายและขุนนางชาวญี่ปุ่นผู้เชี่ยวชาญในแต่ละประเด็น สมุดฟิฟตีเยียร์ออฟนิวแยแปน จึงเป็นหนังสือที่มีความยาวรวมถึง ๑๒๐๐ หน้า

พระราชวิจารณ์ “สมุดฟิฟตีเยียร์ ออฟนิวแยแปน”

หลังจากที่ได้โปรดเกล้าฯ ให้แจกจ่ายหนังสือดังกล่าวไปในหมู่ผู้นำของรัฐบาลสยามแล้ว ในวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานเจ้าพระยา ยมราช (ปั้น สุขุม) เสนาบดีกระทรวงนครบาลในขณะนั้น ทรงอธิบายสาระสำคัญของ สมุดฟิฟตีเยียร์ออฟนิวแยแปน ซึ่งเจ้าพระยายมราชได้รับพระราชทานไปชุดหนึ่ง ตลอดจนความในพระราชหฤทัย ความตอนหนึ่งว่า

“หนังสือฉบับนี้ทูลเกล้าฯ ในราชการ แต่งกันคนละท่อน เคานต์โอกูมาเป็น ผู้รวม ข้อความที่เรียบเรียงลงนั้น ไม่ได้เขียนลงตามพงษาวดารตามเรื่อง แต่งตามรูปปอลิซีของรัฐบาลในประจุบันนี้ ด้วยหวังผลจะให้เกิดอิมเพรชชันดีสำเร็จประโยชน์ได้ผลในราชการ

ปกหน้า หนังสือ Fifty Years of New Japan ฉบับของศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภายนำราวกับว่าแต่งหนังสือดีปลอมแมตติคคอเรสปอนเดน^๓ สิ่งทีเสียที่ร้ายฤที่เปื้อนมากกลับเอาพูดเปิดได้หมด ทำทั้งสง่าทำทั้งภูมิให้ฝรั่งเกรงใจ แลอ่อนหวานให้ชมว่าดีด้วย จึงชมว่าเขาลาดจริงๆ ไม่ใช่ลวดคนเดียวมันลวดเปน กองสองกอง เช่นนี้ บ้านเมืองเขาก็จะไม่เดินขึ้นสู่ทางมีอำนาจมีประโยชน์เต็ม อย่างไม่ได้”

“ถ้าหากว่าไม่ได้อ่านเรื่องราวเมืองญี่ปุ่นตลอดจนพงษาวดารตั้งแต่แรก เริ่ม ๔๐ ปีมาแล้ว จะแลไม่เห็นว่าการที่หนังสือเล่มนี้ได้หลบหลีกความเสียหายปลดเปลื้องได้หมด ราวกับเมืองญี่ปุ่นจำเริญเหมือนเมืองฝรั่งมาแต่ดึกดำบรรพ์ เป็นแต่จับจืดถูกทางเข้าก็ดีขึ้นได้เร็ว แต่เมื่อได้สังเกตความมาตลอดยังนึกได้ ว่าสิ่งใดๆ ที่ญี่ปุ่นข้ามเสียไม่กล่าวในหนังสือนี้มันเป็นอันมาก จึงเห็นว่าเขาลาดแต่ง การบ้านเมืองที่เขาเจริญขึ้นได้สำเร็จตั้งความประสงค์ เราอาจจะแลเห็นว่าเพราะผู้ที่เรียงหนังสือทั้งหลายเหล่านี้ได้มีมือในกิจการทั้งปวงเหล่านั้นทุกคน ดูน่าชื่นใจ เมื่อนึกถึงของเราบ้างมันชวนแต่จะถอนใจใหญ่ อย่างเดียว ความรู้สึกในใจเป็นเช่นนี้จึงได้ส่งมาให้ช่วยกันถอนใจใหญ่บ้าง”^๔

“กระจกซึ่งเราจะส่องดู ตัวเราเอง”

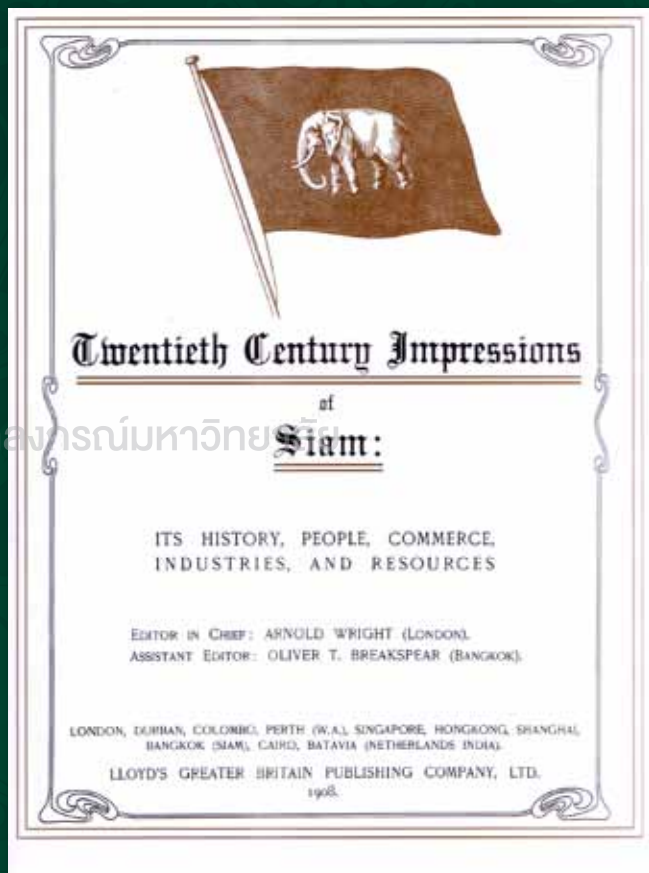
สำหรับประเทศไทยในขณะนั้น การนำเสนอข้อมูลและภาพลักษณ์ของประเทศผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ยังจำกัดอยู่เพียงหนังสือที่เขียนขึ้นโดยชาวตะวันตก ทั้งที่เป็นนักการทูต นักท่องเที่ยว นักเผชิญโชค หมอสอนศาสนา หรือบาทหลวง ซึ่งก็เป็นมุมมองเฉพาะด้าน ที่เป็นการมองจาก “ภายนอก” เข้าไป จนถึงปีพ.ศ. ๒๔๕๑ จึงปรากฏหนังสือซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับ สมุดฟิฟตีเยียร์ออฟนิวแยแปน อยู่บ้าง ในลักษณะความเป็นภาพรวมของประเทศ คือหนังสือ Twentieth Century Impressions of Siam : Its History, People, Commerce, and Resources ตีพิมพ์ ณ กรุงลอนดอน โดยมีนายอาร์โนลด์ ไรท์ (Arnold Wright) นักหนังสือพิมพ์ชาวอังกฤษ เป็นบรรณาธิการ มีเนื้อหาแบ่งเป็น ๒๓ บท แต่ละบทเขียนโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขานั้นๆ ซึ่งโดยมากเป็นที่ปรึกษาหรือข้าราชการฝรั่งที่รัฐบาลสยามจ้างไว้ในขณะนั้น เช่น บทว่าด้วยการทำแผนที่ แต่งโดยนายโรนัลด์ เเวอร์ธึ กิบลิน (Ronald Worthy Giblin) เจ้ากรมแผนที่ บทว่าด้วยสินค้าเข้าออก แต่งโดยนายอร์แมน แมกซ์เวล (Norman Maxwell) หัวหน้ากองสถิติ กรมศุลกากร เป็นต้น มีผู้แต่งชาวไทยเพียงคนเดียว คือพันโท หลวงภูวนารถนฤบาล (ผาด แสงชูโต) เสนาธิการทหารบก เขียนบทที่ว่าด้วยกองทัพบก

หนังสือ Twentieth Century Impressions of Siam นี้ตีพิมพ์โดยบริษัทลอยด์ (Lloyd's of London) ซึ่งเป็นบริษัทเดินเรือ ขนส่งสินค้า ตลอดจนธุรกิจประกันภัย ที่กำลังเจริญก้าวหน้าขึ้นโดยการค้าและการคมนาคมในโลกอาณานิคม สิ่งพิมพ์ในลักษณะนี้จึงเกิดขึ้น เพื่อเป็นข้อมูลที่จำเป็น ความสะดวกให้แก่ธุรกิจข้ามชาติ ในสมัยนั้น มากกว่าจะเป็นการนำเสนอข้อมูลและภาพลักษณ์ของประเทศ

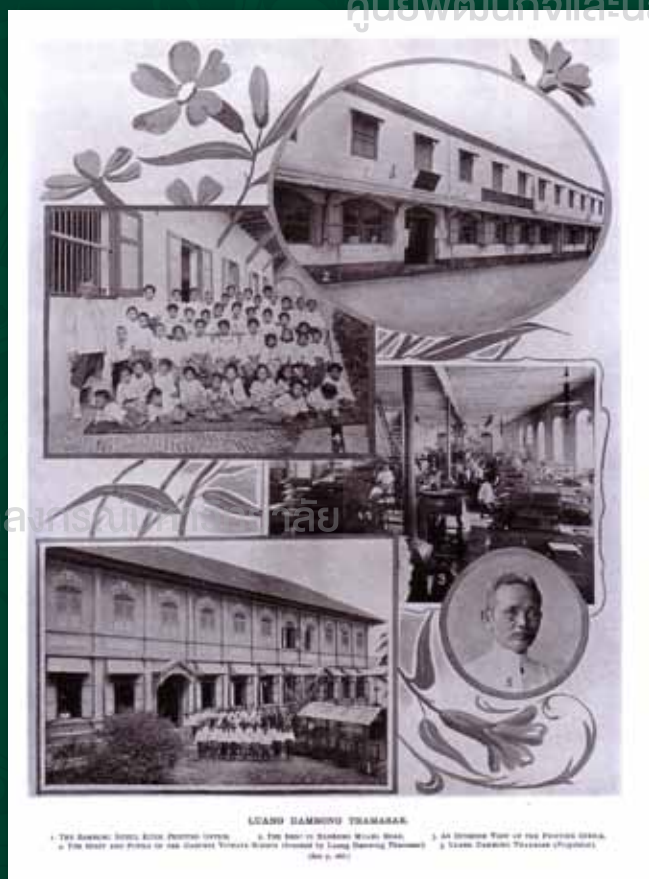
อย่าง สมุดพิพิติเยยส์ออฟนิวแแปน ดังปรากฏว่าสำนักพิมพ์เดียวกันนี้ได้ตีพิมพ์หนังสือในลักษณะเดียวกันออกมาในช่วงนี้เป็นจำนวนมาก เช่น Twentieth Century Impressions of British Malaya และ Twentieth Century Impressions of Hongkong, Shanghai & Other Treaty Ports of China (พ.ศ. ๒๔๕๑) Twentieth Century Impressions of Netherlands India และ Twentieth Century Impressions of Egypt (พ.ศ. ๒๔๕๒) Twentieth Century Impressions of Burma (พ.ศ. ๒๔๕๓) เป็นต้น

หนังสือเล่มแรกที่ตีรัฐบาลสยามจัดพิมพ์ขึ้น โดยมีลักษณะคล้ายคลึงกับ สมุดพิพิติเยยส์ออฟนิวแแปน คือหนังสือ The Kingdom of Siam ซึ่งมีนายเอ. เซซิล คาร์เตอร์ (A. Cecil Carter) เป็นบรรณาธิการ A. Cecil Carter, The Kingdom of Siam (New York : G. P. Putnam's Sons, 1904). หนังสือนี้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในการที่สยามได้เข้าร่วมในงานแสดงนิทรรศการที่เมืองเซนต์หลุยส์ สหรัฐอเมริกา (Louisiana Purchase Exposition, 1904) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ โดยเป็นการรวบรวมข้อเขียนเกี่ยวกับแง่มุมต่างๆ ของราชอาณาจักรสยาม โดยเสนาบดีและข้าราชการที่เกี่ยวข้อง รับผิดชอบในกิจการเหล่านั้น ในลักษณะเดียวกับหนังสือ สมุดพิพิติเยยส์ออฟนิวแแปน นั้นเอง

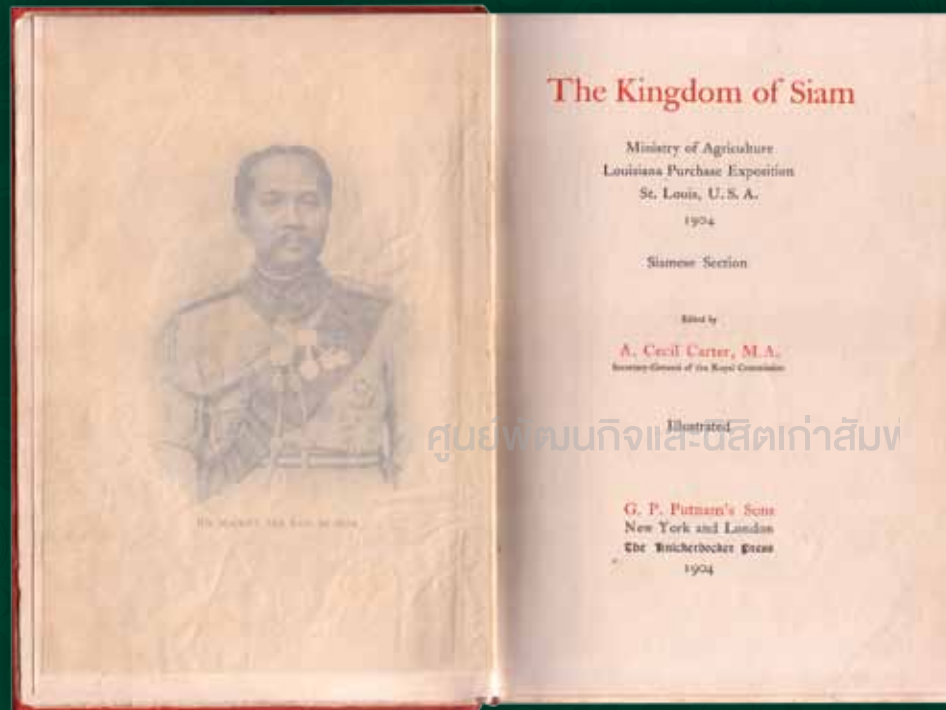
ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๕๕ นายวอลเตอร์ อาร์มสตรอง เกรแฮม (Walter Armstrong Graham) ข้าหลวงที่ปรึกษาของรัฐบาลสยามประจำรัฐกลันตัน ได้เรียบเรียงหนังสือเกี่ยวกับราชอาณาจักรสยามขึ้นมาเล่มหนึ่งชื่อ Siam : A Handbook of Practical, Commercial, and Political Information ตีพิมพ์ที่กรุงลอนดอน เป็นหนังสือหนา ๖๓๗ หน้า มีเนื้อหาแบ่งได้เป็น ๗ ส่วน เช่น ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เชื้อชาติ ประวัติศาสตร์ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม อุตสาหกรรม

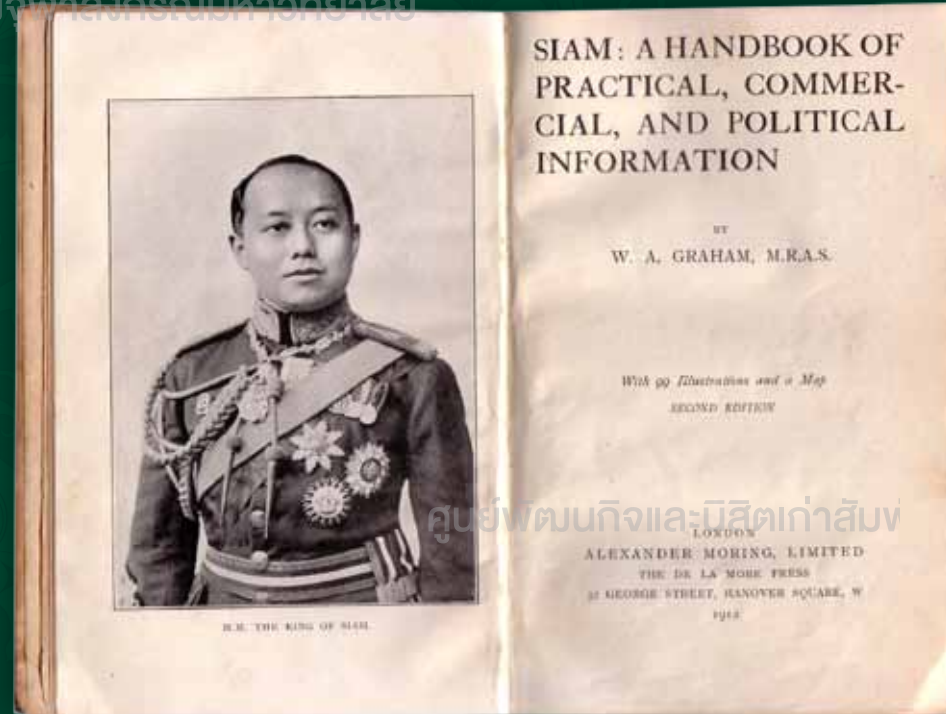
ปกใน หนังสือ Twentieth Century Impressions of Siam

ตัวอย่างเนื้อหาในหนังสือ Twentieth Century Impressions of Siam

ปกใน หนังสือ The Kingdom of Siam โดยนายคาร์เตอร์

ปกใน หนังสือ Siam A Handbook

การค้า ฯลฯ ในรูปแบบที่คล้ายกับ สมุดพิพิติเยยส์ออฟนิวแแปน อยู่พอสมควร หนังสือดังกล่าวตีพิมพ์ขึ้นอีกสองครั้ง ครั้งแรกในปีเดียวกัน และครั้งที่สองในพ.ศ. ๒๔๖๖ โดยมีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยและมีความละเอียดมากขึ้นตามลำดับ

สมุดพิพิติเยยส์ออฟนิวแแปน และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นเครื่องสะท้อนพระราชวิสัยทัศน์อันกว้างไกล กอปรกับพระราชปณิธานในสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ในการศึกษา เรียนรู้ และปรับประยุกต์ความรู้ความสามารถของชาติมหาอำนาจในสมัยของพระองค์ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาราชอาณาจักรสยาม ให้ยั่งยืนสืบไป

(Endnotes)

- ๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, สำนักพระราชวังหลวงส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าพระยามรราช (ปิ่น สุขุม) (พระชนมคร : โรงพิมพ์บำรุงธรรม, ๒๔๘๒), ๒๓๘.
- ๒ "Okuma, Ex-Premier of Japan, Dies at ๘๔," The New York Times, January ๗, ๑๙๒๒.
- ๓ Shigenobu Okuma, ed., Fifty years of New Japan (London : Smith, Elder & Co., ๑๙๐๙), vii.
- ๔ Diplomatic correspondence หนังสือได้ตอบทางการทูต.
- ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, สำนักพระราชวังหลวงส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าพระยามรราช (ปิ่น สุขุม), ๒๓๙-๒๔๐.
- ๖ A. Wright & O. T. Breakspear, Twentieth Century Impressions of Siam : Its History, People, Commerce, Industries, and Resources (London : Lloyd's Greater Britain Pub., ๑๙๐๘).
- ๗ Walter Armstrong Graham, Siam : A Handbook of Practical, Commercial, and Political Information (London : Alexander Moring Limited, ๑๙๑๒).